

УДК 378.147 : 359.2

ГУМЕННИКОВА Тамара Рудольфівна,

доктор педагогічних наук, професор,
директор Придунайської філії ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Ізмаїл
e-mail: maup06@ukr.net

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ЕКІПАЖІВ СУДЕН У ПЛОЩИНІ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Запропоновано технологію контекстного навчання як складову квазіпрофесійної діяльності майбутніх фахівців морської транспортної галузі. Наголос зроблено на визначенні та апробації потенційних можливостей фахової підготовки курсантів до управлінської діяльності в багатонаціональних екіпажах.

Ключові слова: багатонаціональний екіпаж, квазіпрофесійна діяльність, контекстне навчання, фахівці морського профілю, курсанти.

Постановка проблеми. Актуальність професійної підготовки майбутніх керівників екіпажів суден обумовлена змінами в системі вищої професійної освіти, які поступово впроваджуються в навчальний процес вищих навчальних закладів, де готують фахівців морської транспортної галузі не тільки в нашій країні, але й за її межами. Розвиток суднобудування, впровадження нових технологій в управління судном в провідних країнах світу обумовлює нові вимоги до професіоналізму моряків, серед яких першочерговими стають вміння управляти високотехнологічним судном та членами екіпажу, більшість яких сьогодні є багатонаціональними.

До очікуваної події 2030 року – сумісного звіту Ллойда (LR), британської оборонної компанії QinetiQ та Саутгемптонського університета, присвяченого світовим трендам в морських технологіях науковцям та практикам слід розставити акценти в управлінських відношеннях «моряк-судно» та впровадити в практику роботи вищів здобутки вітчизняної та світової науки.

Морська транспортна галузь завжди потребувала висококваліфікованих кадрів і була двигуном економічних відносин між країнами в процесі глобалізації. Найважливішою передумовою безпеки судноплавства є високий рівень професіоналізму екіпажу судна. Від злагоджених дій капітана, старшого механіка, вахтових помічників залежить не лише безпечне перевезення вантажів, але й збереження життя та здоров'я членів екіпажу судна. В умовах багатомісячного рейсу, знаходячись далеко від родини, у складі багатонаціонального екіпажу, суднові офіцери повинні мати розвинені управлінські здібності, особисту дисциплінованість, витримку, вміння бути вимогливим та справедливим, керувати діями суднового персоналу у надзвичайних ситуаціях. Саме тому особлива увага наукової спільноти вищих навчальних закладів, що готують фахівців для морської галузі, приділена розв'язанню питань ефективного управління судновим екіпажем, який за своїм складом є змішаним. Вивчення шляхів формування та управління змішаним морським екіпажем вимагає глибокого розуміння особливостей взаємодії моряків різних національностей.

Актуальність розв'язання поставленої проблеми підтверджується вимогою ІМО (англ. International Maritime Organization), щодо підготовки майбутніх судових офіцерів у вищих навчальних закладах до управління людськими ресурсами в умовах роботи в багатонаціональних екіпажах. Так, вищезазначеною Міжнародною морською організацією розроблено і видано навчально-методичні посібники: «Human Relationships», «Human Resources Management», «On-board ship Administration», що рекомендовані для підготовки курсантів, майбутніх моряків, де частково знайшли відображення питання управління людськими ресурсами в умовах роботи в багатонаціональних екіпажах. Особливого значення в цьому контексті набуває сьогодні освітньо-наукова діяльність нідерландської STC-Group (Shipping and Transport Colleges), метою якої є вивчення наукових засад традицій флоту та створення на їх основі нових навчально-методичних матеріалів, присвячених судноплавству та перевезенням водними шляхами [1]. Слід зауважити, що змістові аспекти Морської доктрини України на період до 2035 року підкреслюють важливість завдань світової морської спільноти у розв'язанні питань підготовки фахівців транспортної морської галузі [2].

На пріоритетності підготовки курсантів вищих навчальних закладів до роботи в багатонаціональних екіпажах наголошували Ш. Мясоев, В. Радкевич, В. Ягупов.

Підготовка конкурентоспроможних майбутніх фахівців морського профілю потребує розробку та впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів якісно-нових технологій, які за умовами та змістом своєї реалізації мають бути наближеною до умов праці, в першу чергу, у багатонаціональному екіпажі. Саме контекстне навчання за змістовними та технологічними характеристиками має потенційні можливості, на наш погляд, щодо розв'язання деяких аспектів означеної проблеми.

Метою статті є визначення та апробація потенційних можливостей фахової підготовки майбутніх фахівців морського профілю до управлінської діяльності в багатонаціональних екіпажах у площині контекстного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час навчання у вищих навчальних закладах морського профілю професійна спрямованість майбутніх фахівців повинна формуватися в діяльності, яка за умовами та змістом своєї реалізації має бути наближеною до умов праці штурмана або механіка. Йдеться про контекстне навчання курсантів, тобто моделювання умов праці в морі, створення певних моделей ситуацій, в яких майбутній керівник підрозділу морського екіпажу, на основі здобутих знань і досвіду і компетенцій може практикуватися в успішному виконанні професійних функцій. Саме цей аспект, на нашу думку, можна використати для успішного формування і становлення професійної

спрямованості майбутніх моряків. Педагогічний процес формування професійної спрямованості є складним явищем, що функціонує на основі взаємодії суб'єктів педагогічної діяльності. Однією з найбільш ефективних форм контекстного навчання, що впливають на формування професійної спрямованості майбутніх фахівців морського профілю, на нашу думку, є моделювання ситуацій управлінської діяльності в багатонаціональних екіпажах, на лекційних та практичних заняттях у вищих навчальних закладах.

Сучасна вища професійна школа, де готують фахівців морського профілю, повинна стати таким навчальним середовищем, яке відповідає вимогам часу та потребам розвитку флоту в усьому світі, де будуть працювати курсанти, які сьогодні опановують основи морської справи. Саме тому особлива увага на практичних заняттях повинна бути приділена контекстному навчанню та впровадженню в навчальний процес відповідних форм фахової підготовки майбутніх фахівців морського профілю.

До форм навчання, які моделюють професійну діяльність, належить квазіпрофесійна діяльність (*квазі* – від лат. *quasi* – якби, немов), у якій студенти виходять за межі опрацювання вузької теми заняття, шляхом включення в моделювання реальних ситуацій вирішують професійні завдання та питання професійної взаємодії в стандартних та екстремальних ситуаціях, які виникають в морі.

За А. О. Вербицьким, сутність квазіпрофесійної діяльності студентів полягає у відтворенні в аудиторних умовах «науковою мовою» відповідних навчальних дисциплін умов та динаміки виробництва, професійних відносин та дій фахівців, а серед її найбільш яскравих форм, що вдало моделюють предметний і соціальний зміст майбутньої професійної праці, автор виокремлює навчальні (ділові) ігри, тренінги, мікрОВикладання тощо. Усі вони у сукупній системній якості становлять технологію знаково-контекстного навчання [3, с. 35].

Теоретичні позиції і відповідна педагогічна технологія контекстного навчання була запропонована і розроблена науковцем А. О. Вербицьким [4]. Сутність такого навчання автор вбачає у забезпеченні динамічної трансформації засвоєної навчальної інформації як певної знакової системи, що заміщує реальні предмети та явища на понятійному рівні, в особистісне знання, яке не лише адекватно відображає дійсність, а й перетворюється у засіб здійснення та регуляції професійної діяльності, набуває особистісного смислу і відображає ставлення людини до праці [4, с. 31–37.]. У контекстному навчанні зміст діяльності студентів проектується не тільки за логікою науки, а й за логікою майбутньої професії, що надає цілісності, системної організації та особистісної значущості засвоєним знанням і умінням. Крім цього, «задаються» специфічні просторово-часові координати розгортання змісту професійної діяльності, її рольового інструментування та сценарного плану. Основною ж одиницею роботи викладача зі студентом стає не «порція інформації», а проблемна ситуація професійної діяльності в усій її предметній і соціальній неоднозначності та протиріччях.

Побудова навчального процесу, згідно теорії контекстного навчання, реалізується за допомогою завдань трьох типів, які складають різні дидактичні моделі: семіотичну, імітаційну, соціальну. Проаналізуємо кожен з них на прикладі опанування курсантами дисциплін «Етико-релігійна толерантність у багатонаціональних екіпажах суден» та «Соціально-психологічні технології формування колективу», які входять до освітньо-професійної програми підготовки фахівців 6.070104 «Морський та річковий транспорт».

Так, семіотична модель, включає роботу курсантів з навчальними текстами як семіотичною системою, спрямованою на формування у майбутніх керівників морських екіпажів інтелектуальних структур, шляхом переробки знакової інформації. Такі завдання, в рамках вищезазначених курсів, забезпечують майбутнім фахівцям морського профілю індивідуальне присвоєння інформації, фіксованій у знаковій формі, в просторі навчальних текстів, які обговорюються, уточнюються на практичних заняттях.

Разом із тим, В. Зінченко слушно зазначає, що «однією з особливостей сучасної вищої освіти є створення передумов, які б дозволили студентів – майбутньому фахівцеві – перейти від навчання до професійної діяльності. Модель діяльності, безперечно, є прикладним дослідженням, оскільки обумовлена заздалегідь визначеною метою та орієнтована на

практичне застосування результатів. Тому створення моделі діяльності повинно здійснюватись на основі комплексного, міждисциплінарного підходу, що забезпечує дослідження діяльності фахівця як цілісної системи» [5, с. 80–89]. Так, науковець В. Прасад (Швеція) вважає контекстне навчання як складову групового навчання моряків [6]. В процесі, вивчення сутності управління людськими ресурсами в морі курсанти звертаються до текстів підручників, он-лайн витоків та питанням значення культурних відмінностей в багатонаціональному екіпажі. Враховуючи міждисциплінарний підхід до вивчення теоретичних основ управління людськими ресурсами на морі в умовах багатонаціональних екіпажів, де більшість працівників будуть спілкуватись іноземною мовою, закономірним стає звернення до актуалізації знань з нормативної дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», тому навчальні тексти надавались курсантам для вивчення інформації з вищенаведених теоретичних питань на іноземній мові.

В імітаційній дидактичній моделі навчальні завдання передбачали вихід майбутніх фахівців морського профілю за рамки навчальних текстів, як знакових систем, шляхом визначення відповідності інформації в них з ситуаціями майбутньої професійної діяльності, де інформація виступала в якості засобу її регуляції. Таким чином, інформація, що була надана в текстах, набуває особистісного сенсу, поступово здійснюється особистісне включення курсантів в предметну площину навчальних курсів. Одиницею праці курсанта стає «професійно-відповідна» предметна дія, основна мета якої – практична апробація професійних ситуацій. Серед яких, в процесі проведення нашого пілотного дослідження, були використані:

- ситуація усвідомлення себе й свого місця в екіпажі;
- комунікативна система й мова спілкування (використання усної, письмової, невербальної комунікації, відкритості комунікації тощо);
- зовнішній вигляд, одяг і подання себе на роботі (спецодяг, охайність тощо);
- звички й традиції щодо їжі (організація харчування членів екіпажу, періодичність і тривалість харчування; чи харчуються члени екіпажу різних рівнів разом або окремо тощо); усвідомлення часу, відношення до нього і його використання (ступінь точності й відносності часу; дотримання тимчасового розпорядку й заохочення за це; монохронічне або поліхронічне використання часу);
- взаємини між людьми (за віком і підлеглістю, статусом й владою, за ступенем мудрості й інтелекту, досвіду й знання, рангу й протоколу, за релігією й громадянством тощо; ступінь формалізації відносин, отримання підтримки, шляхи вирішення конфліктів);
- віра, відношення або причетність до чогось (віра в керівництво, успіх, у власні сили, у взаємодопомогу, в етичну поведінку, у справедливість; відношення до колег, вплив релігії й моралі);
- трудова етика й мотивування (відношення до роботи та відповідальність в роботі; розподіл і заміщення роботи; чистота робочого місця; якість роботи; звички на роботі; оцінка роботи й винагорода; відносини людина-машина; індивідуальна або групова робота; просування по роботі).

Враховання цих складових створює максимальні умови для формування управлінської культури багатонаціонального екіпажу. Отже, професійна та управлінська культури є основними показниками організації трудової діяльності суднового екіпажу, але важливе значення в цьому процесі мають і національні культурні відмінності. Вони детермінують особливості реакцій, ставлення до своїх обов'язків, міжособистісні стосунки тощо. Слід зауважити, що питанням професійної та управлінської культури присвячені праці нідерландських вчених, які вивчають питання культурної обізнаності на борту та етапи міжкультурного спілкування [7; 8]. Англійський науковець М. Аманте фокусує увагу на профілі філіппінського моряка в змішаному екіпажі та визначає шляхи управління філіппінськими моряками в морських екіпажах [9]. Науковець із Швеції Я. Хорк присвячує власні дослідження особливостям спілкування в змішаному екіпажі, впливу культурних розбіжностей на ефективність виконання рейсових завдань [10].

В соціальній дидактичній системі навчальні завдання отримали власну динаміку розвитку в формах сумісної діяльності майбутніх керівників морських екіпажів. Курсантам надавалась можливість обговорювати деякі питання на іноземній мові, що виступало дискусійними фрагментами практичних занять. На заняття запрошувались студенти заочної форми навчання, які мали достатній досвід роботи в морі на керівних посадах. Організовувались дискусії, ділові ігри, обмін думками та ін.. Серед проблем, що обговорювались звертали увагу на вимоги до основних правил поведінки у багатонаціональних екіпажах, а саме: розуміння, повага, знання культурних особливостей інших членів екіпажу, стриманість у поведінці, недовіра до культурних стереотипів. Для організації нашої роботи з курсантами ми звертались до праць китайських дослідників Й. Ванга та П. Гу, де визначені шляхи пом'якшення міжкультурних бар'єрів у спілкуванні між моряками з різними культурними традиціями [11].

Таким чином, запустився механізм спілкування та взаємодії учасників освітнього процесу, в результаті чого у них з'являються новоутворення по виконанню конкретних проблемних завдань, у кожного курсанта формується новий теоретичний та практичний досвід. Робота в таких інтерактивних групах, як соціальних моделях професійного середовища, формує не тільки предметну, але й соціальну компетентність. Основною одиницею активності курсантів виступають поступки. Формуються нові соціальні цінності, смисл яких проявляється в системі відношень до себе, до морського екіпажу, та окремих його членів, до майбутньої професійної діяльності. Професія стає частиною культури майбутнього фахівця.

Слід констатувати, що технологія діяльності майбутнього робітника морського профілю, у відповідності з теорією контекстного навчання віддзеркалюється в діяльнісній моделі його підготовки. Предметний зміст управлінської діяльності майбутнього фахівця проектується в курсах «Етико-релігійна толерантність у багатонаціональних екіпажах суден» та «Соціально-психологічні технології формування колективу» та міжпредметної взаємодії з дисципліною - «Іноземна мова за професійним спрямуванням».

Соціальний зміст навчального процесу реалізується в формах сумісної діяльності курсантів, на засадах особистісно орієнтованого та індивідуального підходу.

В процесі нашої дослідно-експериментальної роботи 2013–2016 рр. було проведено інтерв'ювання та анкетування курсантів заочної форми підготовки, де прийняли участь 166 курсантів заочної форми підготовки Київської державної Академії водного транспорту імені Г. Конашевича-Сагайдачного, четвертого курсу. Аналіз представлених відповідей ще раз підтвердив припущення про результативність технології контекстного навчання в процесі професійної підготовки до управління в багатонаціональних (змішаних) екіпажах. Так, надали перевагу такому виду вивчення матеріалу більше 61% респондентів, 49% курсантів вважають, що контекстне навчання мотивує до розв'язання проблемних ситуацій, які вони раніше не бачили або не бажали бачити у зв'язку із відсутністю практичних знань щодо розв'язання проблеми, 74% – відмічали, що експериментальна технологія підготовки змінила їх відношення один до одного та визначило якісно новий рівень суб'єк-суб'єкних відносин з викладачем, щодо опанування матеріалу навчальних дисциплін.

Висновки. За результатами нашого теоретико-методичного дослідження були визначені та апробовані на заняттях потенційні можливості контекстного навчання фахової підготовки майбутніх фахівців морського профілю до управлінської діяльності в багатонаціональних екіпажах. В процесі професійної підготовки до управління екіпажем курсант проходить декілька етапів: етап академічної навчальної діяльності, етап контекстного навчання та етап навчально-професійної діяльності. На кожному з етапів характер взаємодії викладача та курсантів набуває якісно нових характеристик, що й потребує подальшого вивчення в процесі продовження нашої науково-пошукової діяльності.

Список використаної літератури

1. Review of Maritime Transport 2011, Report by the UNCTAD secretariat.[Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://archive.unctad.org/templates/webflyer.asp?docid=15876&intItemID=2068&lang=1&mode=downloads>.
2. Морська доктрина України на період до 2035 року. Постанова кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2012 року №1307: [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://mtu.gov.ua/uk/resolution_kmu/print/15623.html.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : метод. пособие. / А.А.Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.
4. Вербицкий А. А. Концепция знаково-контекстного обучения в вузе / А.А.Вербицкий // Вопросы психологии. – 1987. – № 5. – С. 31–37.
5. Зінченко В. О. Тенденції розробки моделі фахівця / В.О. Зінченко // Наукові записки кафедри педагогіки : зб. наук. праць / редкол. : Л.С. Нечепоренко та ін. – Х., 2011. – Вип. XXVII. – С. 80–89.
6. Prasad R. Competence based MET and the Role of Groupe-Learning Methods / R. Prasad: Word Maritime University, 2010.
7. Cultural Awareness on Board: Introduction. STS-group. – 20 p. Available at: <http://culturalawareness.stc-r.nl/Course-materials.html>
8. Cultural Awareness on Board: Introduction. STS-group. – 45 p. Available at: <http://culturalawareness.stc-r.nl/Course-materials.html>
9. Maragtas S.V. Amante Philippine Global Seafarers: A.Profile. – SIRS (Seafarers International Research Centre: Cardiff University/ – 2003 p. Available at: www.sirc.cf.ac.uk
10. Horck J. Getting the best from multi-cultural manning /Jan Horck, BIMCO100 years and GA 2005 IN Copenhagen. – 2005.
11. Wang Y. Reducing intercultural communication barriers between seafarers with cultural backgrounds/ Y.Q.Wang and P. Gu. – 2014. – pp. 8

References

1. Review of Maritime Transport (2011). Report by the UNCTAD secretariat. Retrieved from <http://archive.unctad.org/templates/webflyer.asp?docid=15876&intItemID=2068&lang=1&mode=downloads>
2. Marine Doctrine of Ukraine till 2035 (2012). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine on October 7, 2012. Retrieved from http://mtu.gov.ua/uk/resolution_kmu/print/15623.html.
3. Verbytskyy, A. A. (1991). High society Activity Learning in Schools: Context campaign. Moscow: High society.
4. Verbytskyy, A. A. (1987). The Concept of Semantic-contextual Learning in University. *Questions of psychology*, 5, 31–37.
5. Zinchenko, V. A. (2011). Trends develop a model professional. *Notes the department of pedagogy: Coll. Science. Labor, Vol. XXVII, 80–89*.
6. Prasad R. (2010). *Competence based MET and the Role of Groupe-Learning Methods*. Word Maritime University.
7. *Cultural Awareness on Board: Introduction. STS-group*. Retrieved from <http://culturalawareness.stc-r.nl/Course-materials.html>
8. *Cultural Awareness on Board: Introduction. STS-group*. Retrieved from <http://culturalawareness.stc-r.nl/Course-materials.html>.
9. Maragtas S.V. (2003). *Amante Philippine Global Seafarers: A.Profile*. Seafarers International Research Centre: Cardiff University. Retrieved from www.sirc.cf.ac.uk.
10. Horck, J.(2005). Getting the best from multi-cultural manning. *BIMCO100 years and GA 2005 IN Copenhagen*.
11. Wang, Y., Gu, P. (2014). *Reducing intercultural communication barriers between seafarers with cultural backgrounds*.

GUMENNIKOVA Tamara,

Doctor in Pedagogy, Professor,

Director Prydunayska branch of the Interregional Academy of Personnel Management in Izmail.

e-mail: gumennikova@bk.ru, maup06@ukr.net

TRAINING OF FUTURE LEADERS OF MULTINATIONAL CREWS OF SHIPS IN THE FIELD OF CONTEXT EDUCATION TO ADMINISTRATIVE ACTIVITIES

Abstract. *Introduction. Some questions of professional training of future ships crews' leaders are reflected and analysed in the article which are conditioned by new requirements to professional training of future seaman in our country. The scientific association of higher educational establishments of marine industry concentrates attention on future specialists' training which will work in the mixed crews of ships. The study of ways of formation and management of mixed marine crew requires deep understanding of features of seaman co-operation of different nationalities. Actuality of problem is confirmed by a requirement of IMO (International Maritime Organization) and STC-Group (Shipping and Transport*

Colleges), by the semantic aspects of the Marine Doctrine of Ukraine on a period to 2035 year. Training of competitive future specialists of marine type requires development and introduction in the educational process of higher educational establishments new high-quality technologies which on terms and maintenance of it realization must be close to the terms of labour in a multinational crew. One of such is technology of context education.

Purpose foresees determination and approbation of potential possibilities of professional training of future specialists of marine type to administrative activity in multinational crews in the field of context education.

Methods. In the process of pilot research the followings methods were used: analysis and generalizations of literary sources; designing of students' educational process; purposeful pedagogical looking after changes in the motivational sphere of students, interviewing, questionnaire; diagnostic methods, study of educational document of higher educational establishments of marine type, analysis of educational activity products', students' behavior.

Results. Technology of professional activity of future marine type worker, in accordance with the theory of context education is reflected in the model of it training. Subject maintenance of administrative activity of future specialist is designed in courses «Ethic and religious tolerance in the multinational crews of ships» and «Social and psychological technologies of staff formation» and intersubject co-operating with such discipline as «Foreign language (professional direction)».

Originality. Experimental technology of context education has a forming influence on the process of future specialists' training, it changed students' attitude toward willingness to work in a multinational crew and defined new high-quality level of relationships with a teacher.

Conclusion. Potential possibilities of context education of future specialists professional training of marine type to administrative activity in multinational crews are certain and approved in educational process.

Key words: *multinational crew, quaziprofessional activity, context education, specialists of marine type, students.*

*Одержано редакцією 12.04.2016
Прийнято до публікації 19.04.2016*